ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЬЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

№176 (21.334) ● 2008 гъэм фокIадэм (сентябрым) и 10, бэрэжьей ● Тхьэмахуэм тхуэ къыдокI ● И уасэр соми 3-щ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

КЪАНОКЪУЭ Арсен:

ЩIым телэжьыхьхэм нэ лейкIэ деплъынущ

Хэку зауэшхуэм хэкIуэдахэм я фэеплъ Булунгу кьуажэм кьыщыIуахым.

Хабзэ къуаеу, республикэм и Президент Кьанокъуэ Арсен кьалэхэмрэ кьуажэхэмрэ щIэх-щIэхыуэ кьызэкIухь, абыхэм щекIуэкI лэжьыгъэр, щыхухэм я псэукIэр зыхуэдэр езым и пэкIэ зригъэлъагъун, кьулыкъу зыIыгъ щыхухэмрэ IэнатIэ щхьэхуэхэмрэ нэхь япэкIэ яхуигъэувауэ щыта Iуэхухэр зэрызэфIагъэкIым кIэлыплъын папщIэ. Нобэ махуэ ещанэ къуаеу абы Щэджэм районыр щIепщытыкI.

ПРЕЗIДЕНТым щIыгъуг КъБР-м промышленностымкIэ, гъэсныпхъэ-энергетикэ комплексымрэ псэупIэ-коммунальнэ хозяйствэмкIэ и министр Уянаев Казым, ухуэныгъэмрэ архитектурэмкIэ министр Афэщlагъуэ Михаил, транспортымкIэ, связымрэ гъуэгу хозяйствэмкIэ министр Сунш Ануарбий, егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ министр Щхьэгъэпсо Сэфарбий, нэгъуэщIэхэри.

Япэ махуэм Президентыр Лашынкьей кьуажэм щыIащ икIи псом янэу кIуащ абы дэт курыт школ №2-м. Апхуэдэу Президентыр епльащ спортым и олимп лIэужьыгъуэхэм щыхуагъасэ сабий-ныбжьыщIэ школым лэжьыгъэхэр зэрыщекIуэжым. Мыбы махуэ кьэс гъэсакIуэу 24-рэ цIыкIуэхэм щадолажьэ. Сабийхэм и нэIэ ятригъэтщ Пекин щекIуэкIа Олимпиадэм хэта Джэданэ Алим.

Кьанокъуэ Арсен кьиплъыхьащ цIыху 27-рэ щылажьэу Лашынкьей дэт дохутыр амбуаторэри, Щэнхабзэмкlэ унэри, къуажэ музейри. Музеим щеплъым КъБР-м и Президентым и гуапэу кьыхигъащащ апхуэдизу цIыху цIэрыIуэ кьызыдэкIа жылагъуэу республикэм куэд зэрыщымыIэр. Лашынкьей кьыщалъхуащ Совет Союзым и Лыхъужь Къуэныкьуей Назир, Социалист Лэжьыгъэм и Лыхъужь Хьэгъэжей Джонсон, нэгъуэщI цIыху цIэрыIуэ зыбжани.

Адэкlэ Президентымрэ абы и гуэсэхэмрэ ипщэкIэ драгьэзейри Щэджэм псыкьелъэхэм еплъащ, абы фIэкIри Эль-Тюбю, Булунгу кьуажэхэм я Iуэху зыIутым щыгъуазэ защIащ. Апхуэдэу гупыр а махуэм нэсащ Хьущтэ-Сырт, Щэджэм Ищхьэрэ кьуажэхэмри.

Япэ махуэм зэпача гъуэгуанэм теухуауэ Кьанокъуэ Арсен жиIащ: «Нэхъыщхьэ дыдэр ди пIэм димыуджхьу япэкIэ дыззрыкIуэтэрщ. Сэ набдзэгубдзапльэу сыкIэлъоплъ згъэувауэ щыта кьалэнхэр зэрагъэзащIэм. Зызыужьын хуейр Налшык кьалэм и закъуэкьым, абы кьедза кьуажэхэри щIэгъэхуэбжьауэ едгъэфIэкIуэну ди кьалэнщ. Сэ зыхэсщIащ щыхухэр республикэм и унафэщIхэм кьаэзрыхуэгуапэр. Абы-хэм псэуну, лэжьэну гукъыдэж яIэщ, я гур мурадыщIэхэм етащ. Нэхъыщхьэр апхуэдэ цIыхухэр дэIыгъынырщ. Адэкlэ псомэ кьагурыуэнщ хэт псэльэныкъ кьыдэмыхуэми, хэт лэжьыгъэм и гур етами. Властыр цIыхубэм ящIыгъун хуейщ».

БОЛЭТ Арсен.

Финал ныкъуэм нэсахэр

НАЛШЫК Шахматымкlэ цIыхубэхэм я дунейпсо чемпионат щекIуэкIым и финал ныкъуэм ди кьэралым и бзыпхъугъэхэм ящыщу нэсыфар Костенюк Александрэ и закъуэщ. Украинэм щыщ Ушенинэ Аннэрэ абырэ яп партиер зэрытемыгъакIуэу яухауэ щытащ. Арцхьакlэ фIыщIэхэмкlэ джэгуу абы ерыщагъ ин кьигъэлъэгъуащ икIи езым и ныкъуэкьуэгъум ефIэкIыныгъэшхуэ иIэу къыфIихьэхуащ. Пэжу, партиер нэгъуэщIу щытынкlэ хъунут, Ушенинэм тегушхуэныгъэ хэлъауэ щытамэ. ЕпщыкIупIанэ кIуэгъуэм и ужькlэ Украинэм и шахматисткэм иIа Iэмал псори фIэкIуэдащ. Феплъыт:

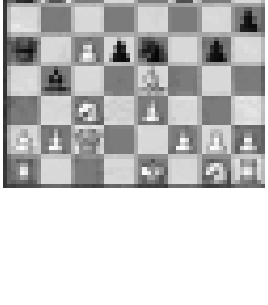

Хужьхэмкlэ джэгу Ушенинэ Iэмал хъарзынэ иIэщ d5 пешкэр кьищтэну, ауэ абы и пIэкIэ фIыщIэхэм я королым пылымкlэ шах h7-м и деж щритри, d3-м иригъэувэжащ, апхуэдэ щыкlэкIи езым и джэгукIэм щIэт кьарур игъэужьыхащ. ИужькIэ и фигурэхэм тэмэму зримыгъэужьыфу, уеблэмэ мыбдеж нэхъ кьыщеззгъ рокировкэ кlэщI ищIыну хунэмысу и королыр утыкум кьинащ. Апхуэдэхэр шахматист Iэзэхэм кьыпхуагъэгъуркъым.

Дыззрыпэплъауэ, финалым и Iыхьэ плIанэм и зэIущIэхэр кIыхьу икIи гугъуесыгъуу екIуэкIащ. ТекIуащ Индием щыщ Конеру. Швециеми шахматисткэ нэхъыфI Крамлинг Пиа фIыщIэхэмкlэ дэджэгуащ дунейм и чемпионкэу щыта Стефановэ Антуаннетэ (Болгарие). Скандинавием къикIам япэ щIыкIэ ефIэкIыныгъэ иIащ, арщхьэкIэ и ебгъэныкIуэныгъэр щIигъэужьыхащ, адэкlэ, и кьарур зэщIигъэуIуэжри, 54-нэ кIуэгъуэм партиер къихьэхащ.

Финал ныкъуэм зэIущIэнущ Костенюкрэ Крамлингрэ, Хоу Ифанрэ Хумни Конеруррэ.

Зэпеуныгъэхэм цIыху куэд кlэлъоплъ. Щэч хэлъкъым абыхэм я бжыгъэм зэрыхэхьэнум.

МАХЪШОКЪУЭ Мухьэмэд.

Гъэмахуэ зыгъэпсэхугъуэм и ужькlэ республикэм законхэр кьыдэзыгъэкI и органым и депутатхэр я лэжьыгъэм пэрыхьэжащ. КъБР-м и Парламентым и Президиумым и япэ зэIущIэм ахэр Iуэху зыбжанэм щыхэплъащ.

ПСОМ ЯПЭУ парламентархэр яхуэщыгъуащ Осетие Ипщэм кьыщыхьуа гуэзвэгъуэм хэкIуэдахэм. Депутатхэр зэгурыIуащ лей зытехьа республикэм и цIыхухэм ядэIэпыкъун, апхуэдэу сабийхэр дэIыгъыным теухуа республикэпсо щэбэт щIыхьэхэм и фондым хальхьэн папщIэ езыхэм я махуэ лэжьапщIэр ягъэхьыну.

Аргуэру лэжьыпхъэхэр

Москва щыIащ Евросоюзым мы зэманым и унафэщI, Франджым и Президент Саркози Николя зи пашэ къулыкъущIэ гуп.

Ахэр Урысеим и Президент Медведев Дмитрий Iуэху зэмылIэужьыгъуэхэмкIэ епсэлъащ. Дауи, нэхъыщхьэу щытар Осетие Ипщэмрэ Кържымрэ екъэлIахэрщ. УФ-мрэ Франджымрэ я Iэтащхьэхэм Iэ традзащ щытыкIэр зэтес щIыкьым хуэгъэзауэ аргуэру лэжьыпхъэхэр кьыщыгъэлъэгъуа зэгурыIуэныгъэм. Абы Iэ тридзащ Кържым и унафэщIми. Лъэныкьуэхэм зэраухьлIащ Кържым и кьарурэр мы гъэм жэпуэгъуэм и 1-р кьэсыу езыхэм яIыгъ щыпIэхэм кьанэ щымыIэу икIыькьым хуейуэ. Апхуэдэу щытыкIэр щыткIий щIыпIэм щыIэнущ кьэрал зэмылIэужьыгъуэхэм ящыщ кlэлъыплъакIуэхэр.

Дзэ кхъухьхэм я пIэкIэ

Пентагон езым и дзэ кхъухьхэр тендзыгъ фIыщIэм хешыж.

Фигу къэдгъэкIыжьынщи, ахэр абы ягъэкIуат, американ унафэщIхэм зэрыжаIащи, псапэ папщIэу Кържым ират дэIэпыкъуныгъэр «зымы кьэзэпимыудын папщIэ». Иджы, ягъэхьыбархэм якIэ иткIэ, дзэ кхъухьхэм я пIэкIэ псапащIэ дэIэпыкъуныгъэр куржыхэм ялъэзыгъэIэсынур хьэлъэзешхэрщ.

США-м егъэщIылIауэ иджыри зы хьыбар. УФ-м Iэщкlэ ЗэщIэузэда и Кьаруухэм я Штаб нэхъыщхьэм и унафэщIым и кьуэдзэ Наговицын Анатолий жиIащ Вашингтон дунейм щызекIуэ хабзэхэр кьызэрызэпиудам щыхьэт техьуэ Iуэхухэр зэрыщыIэр. Псалъэм и хьэтыркIэ, абы и зы щыхьэтщ Кържыр Осетие Ипщэм щытеуам щыгъуэ куржыдзэхэр Иракым иришыжу а кьэралым зэрипэжар.

Уэгум здитым

«Урысей» авиакомпанием и Ту-154 къуэхьлъатэр Санкт-Петербург икIыу дыгъуасэ Салоники лъэтэн хуеящ.

Адзидзэкlэ уэгум здитым дерт Iрыкъуэгъуэ зэгурыIуэныгъэм. Абы Iэ тридзащ Кържым и унафэщIми. Лъэныкьуэхэм зэраухьлIащ Кържым и кьарурэр мы гъэм жэпуэгъуэм и 1-р кьэсыу езыхэм яIыгъ щыпIэхэм кьанэ щымыIэу икIыькьым хуейуэ. Апхуэдэу щытыкIэр щыкIий щIыпIэм щыIэнущ кьэрал зэмылIэужьыгъуэхэм ящыщ кlэлъыплъакIуэхэр.

Зи гугъу тщIы псорри щыхьэт техьуэ граждан авиацэм и Iэнатlэм Iуэхухэр хуабжьу зэрыщызэкlэлъымыкIуэм.

АхъшэщIэм зэреджэнур сыт?

Ираным и президент Ахмединеджад Мыхьмуд кьыхильхьащ Урысеймрэ Китаймрэ валютэ зэгуэкIыныгъэ кьызэрагъэнэщыну.

Абы кьызэрилъытэмкlэ, Зэдзэгъэныгъэм и щыпашэ а къэралитIым зы валютэ кьызэрагъэпэщ къунущ. ИпэIуэкIи апхуэдэ жэрдэмхэр кьызыпхасакIуэ Iуэкlи щытащ. Иджы, Евросоюзым и валютэ еврэм зэфIэкIышхуэ щигъуэта зэманым, апхуэдэ жэрдэмхэр нэхъыбэрэ ягу кьагъэкIыж.

Уэшх щIыIэхэр

Москва уэшх щIыIэ кьыщох.

Абы и зэранкlэ гъуэгуэм автомашинэхэр щызэтрихьащ. Синоптикхэм зэрыжаIэмкlэ, къэкIуэну махуэхэм Москваи Урысеим и курыт щIыналъэхэми дунейр кьыщызэIыхьэнущ.

(ИТАР-ТАСС).

НОБЭ

◆ЦIыкухэм заукIыжьыр кьэмыгъэхъунымкlэ дунейпсо махуэщ.

◆1853-1856 гъэхэм екIуэкIа Кьрым зауэм и зэманым Севастополь кьалэр щаухъумэм хэIуэда урыс зауэлIхэм я фэеплъ махуэщ. 1996 гъэм Кьрымым и Урыс общинэм игъэуващ.

◆ФокIадэм и 10 - 11-хэм Рим щекIуэкIынущ Мэкъумэщ зыужьыныгъэмкlэ дунейпсо фондым и гъэзэщIакIуэ Советым и сессие.

◆ФокIадэм и 10 - 13-хэм Крыницэ (Польшэ) щекIуэкIынущ («КъуэкIыпIэ Европэ ДавоскIэ» зэдзэ XVIII дунейпсо форумыр.

◆ФокIадэм и 10 - 14-хэм Новгород Ищхьэрэ щекIуэкIынущ «Урысей зэкъуэт» 13-нэ Дунейпсо промышленнэ-экономикэ форумыр.

◆ФокIадэм и 10-16-хэм Охрид (Македние Республикэ) щекIуэкIынущ славистхэм я XIV дунейпсо съездыр.

◆1916 гъэм кьалъхуащ КъБР-м и цIыхубэ усакIуэ ЩоджэнцIыкIу Iэдэм. 1996 гъэм дунейм ехьжащ.

◆Дыгъэр кьыщIэкIащ сыхьэт 6-рэ дакьикъ 41-м, кьухьэжьынущ сыхьэт 19-рэ дакьикъ 27-м.

◆Махуэм и кIыхьагъщ сыхьэт 12-рэ дакьикъ 46-рэ.

ПIалэгъуэр зыгъэхъугъэр ШАГ Мухьэмэд.

Бахъсэн куей

Iуэху бгъэдыхьэкIэщIэхэр щхьэпэ къахуохъу

БАХЪСЭН кьалэ округым хиубыдэ хозяйствэхэм я мэкъумэщыщIэхэм хьэщэпэщэ гъавэу тонн 8900-м и Iуахьыжащ. Ар итлъэкIым нэхъ рэфIыуэ нэхъыбэщ. Мэкъумэщ хозяйствэмкlэ кьалэ управлензм и унафэщI Бжьыкlуий Хьэмидбий щыгъуазэ дыдэрищlамкlэ, «Заря» мэкъумэщ кооперативым хьэщэпэщэу зы гектарым хуэзэу центнер 30 кьытрихащ. Абы зыкъыкIэрагъэхуахьым Щоджэнцlыкlум и цIэр зезыхьэ мэкъумэщ предприятэмрэ «Миротворец» агрофирмэмрэ. Хозяйствэхэм щыIуэ яIэр мы гъэм япэу нэсу кьагъэсэбэпащ, гъавэ бэви кьытрахащ. АбыкIэ щIэгъэжъуэн кьахуохъуащ иджыпсыр Iуэху бгъэдыхьэкIэщIэхэр кьызэрагъэсэбэпар, мэкъумэщ техникэщIэхэр кьызэращэхуар.

ДЫГЪУЖЬКЪУЭ Андемыр.

ЩIалэгъуалэ правительствэм хагъэхьэнухэр кьыхах

«ЩIалэгъуалэ правительствэм и Iэхуэкlэ» Кьэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Президентым 2008 гъэм бадзэуэгъуэм и 25-м кьыдигъэкIа Указ №85-УП-м иткlэ, яткlэ конкурс иокIуэкI Кьэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и ЩIалэгъуалэ правительствэм хагъэхьэнухэр кьыхэхыным теухуауэ.

Конкурсым хэт хьунущ Урысей Федерацэм и цIыхуу зи ныбжьыр илъэс 25-м щIимыгъуаехэр, зэпымыууэ Кьэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щыпсэухэр, еджапIэ нэхъыщхьэхэм щIэсхэр е аспирантхэр, апхуэдэу профессиональнэ щIэныгъэ нэхъыщхьэ щрагъэгъуэт еджапIэхэр кьэзыухахэр.

Конкурсым хэтынум кьигъэхьын хуейщ мы кьыкlэпыкIуэ документхэр:

1) езым и Iэкlэ итха лъэIу тхыльыр;

2) ягъэува мардэм тету езым итха анкетэр;

3) жылагъуэм, щIалэгъуэ политикэм, экономикэм, социальнэ зэпыщIэныгъэхэм, щэнхабзэм, нэгъуэщI Iэнатlэхэм кьапэщыт кьалэн нэхъыщхьэхэм ятеуха тхыгъэ;

4) цIыхур зищIысым щыхьэт техьуэ документым и копиер;

5) зригъэгъуэта щIэныгъэмкlэ документым и копиер е зэрэджэм теуха справкэр;

6) лэжьыгъэ Iэнатlэм щатх тхыльым и копиер е зэрыплажьэм (кьулыкъу зэрищIэм) теуха нэгъуэщI документхэр.

Конкурсым хэтынухэм езыхэм ятхыну лэжьыгъэхэр зэрахуейуэ кьыхах. Лэжьыгъэхэр А4 форматкlэ и интервалыр 1,5-рэ хьууэ, хьэрф №14-мкlэ тедзауэ напэкIуэцIи 10-м щIигъун хуейкъым. Конкурсым кьагъэха лэжьыгъэхэр зейхэм хуагъэхьыжыркъым, абыхэм ятеуха рецензэхэри ятхыркъым.

Конкурсым хэтын папщIэ кьагъэхь документхэр мы хьыбарегъащIэр газетым кьыщытрадзам щыщIэдзауэ махуэ 30-кlэ щыщIах мы адресымкlэ: **360000, Налшык кьалэ, Лениным и уэрам, 36. Кьэбэрдей-Балъкъэр Республикэм ЩIалэгъуалэм, жылагъуэ зэгухьнэныгъэхэм я Iуэхуэмкlэ и кьэралкомитет, щIалэгъуалэ программэхэмрэ проектхэмкlэ отдел, япэ кьат.**

Фыпсалъэ хьунущ **77-83-35, 42-19-75** телефонхэмкlэ.

● КъБР-м и Парламентым и Президиумым

Бжьыхьэ сессием щIедзэж

АдэкIэ КъБР-м и Парламентым и ужькlэ Парламентым и зэIущIэм кьыщыхальхьэну.

Зыгъэпсэхугъуэ зэманым и ужькlэ парламентархэм лэжьыгъэшхуэ кьапэщытщ. Мы бжьыхьэм ахэр хэпльэн хуейщ республикэм и гъащIэм и лъэныкьуэ куэдым ехьэлIа законопроектхэм. Абыхэм ящыщщ дызыхуэкIуэ ильэсым КъБР-м и финанс документ нэхъыщхьэр - республикэм и бюджетым и проектыр.

А псомкlэ кьадэкIуэу жэпуэгъуэ маэзм ягъэльэпIэнущ КъБР-м законхэр кьыдэзыгъэкI и орган нэхъыщхьэм и юбилейр. Парламентым и спикерым фIыщIэ псальэхэр яхужиIащ а пIалъэм ехьэлIа тхыгъэхэр, программэхэр зыгъэхьэзыра газетхэм, радиом, телевиденэм я унафэщIхэм.

Зэ Iуащэм щыхэплъащ лэжьыгъэм и кьызэгъэпэщыкIэм пыщIа Iуэхухэми.

КъБР-м и Парламентым и пресс-Iуэхущ IапIэ.

Урысей Федерацэм и телъхьэу

АБХЪАЗ. ***Урысейм кьыкIэлъыплъу, пыщIэныгъэ зыхуэпIэ Никарагуам Абхъазымрэ Осетие Ипщэмрэ кьэралыгъуэ щхьэхуэхэу кьиуныгъуаш.***

«НИКАРАГУАМ и правительствэм Абхъазымрэ Осетие Ипщэмрэ зи щхьэхущытыж кьэралыгъуэу кьиуныгъащ, абы теухуауэ Урысей Федерацэм и Правительствэр деIыгъ. ГурыIуэгъуэщ Европей кьэралхэм я зэхуакум кьыдэхъуа зэгурымыIуэныгъэхэр мамыру зэпхьэхын зэрыхуейр», - жиIащ Никарагуам и президент Ортегэ Даниель кьэралым и сэлэтыдзэм и унафэщIэхэм щалIащам.

Никарагуам и лIыщхьэм кьыдзэрыхигъэщамкlэ, Урысей Федерацэм нэгъуэщI хэкIыпIэ иIакъым, и цIыхухэм кьащхьэщыжьын, осетинхэм кьатеуа Куржыр кьаркIэ иригъэкIуэфынырщ. Абы Iэ тридзащ Европей хэмэ ар кьагурыIуэн хуейщ», - жиIащ Ортегэ Даниель.

КъэкIуэнур зейхэм папщIэ

КЪЭРЭШЕЙ-ШЭРДЖЭС. ***«Газпромым - сабийхэм» проектым ипкъ иткlэ Хьэбзэ жылагъуэм сабий-ныбжьыщIэ спорт стадиум щIидзагъэ кьыщыхъуахащ.***

РЕСПУБЛИКЭМ и президентым и пресс-Iуэхущапlэм кьыхэзритамкlэ, стадионыр зэIуэпэщ щыIным текIуэда мастер кьыхэкIащ Арэшыкъуэ Рауль и «Арашыкъуэ и псапащIэ фондым». Стадионыр волейбол, баскетбол, футбол джэгупIэхэмкlэ, теннис кортэмкlэ, къажьыхьыпIэхэмкlэ, нэгъуэщIхэмкlи кьыхэзгъэпэщащ, тIысыпIэу 500 иIэщ.

ГуфIэгъуэ зэIущIэм хэтащ КъШР-м и Президентыр, иджыблагъэ ягъэува Эбзеев Борис. «Москва, Санкт-Петербург кьалэхэм сыщыпсэуами, Кьэрэшей-Шэрджэсым псэкIэ сыпыщIауэ щытащ. Сэ щыIнатlэм кьэзгъэзэжащ фи гуфIэгъуэри гупсысекьри вдэзгъэщыну. Нобэрей зэIущIэр республикэм дежкIэ гуфIэгъуэшхущ. Мыпхуэдэ стадионхэр нэхъыбэу диIэмэ, сабийхэр, щIалэгъуалэр уэрамым кьыдэтпа хьунущ. Ди къэкIуэнур зейр ди щIэбэрщ», - жиIащ Эбзеев Борис.

ХЬЭЩЫКЪУЕЙОлег.

Иорданым и пащтыхь Абдаллэ ЕтІуанэм и адэшхэу пащтыхь Абдаллэ Езанэр. *1946 гъэ*

Къумыкъу Мырз-пащ. *1923 гъэ*

(КІэухыр. ПэщІэдзэр № 174-м итц).

КЪАМЭ зэрымыІъ адыгэ унагъуэ щыІэтэкІым, сэшхуэ, кІэрахъуэ зиІэзэри пащІэ тэкІым, фочІ зиІэхэр нэхъ пащІэми, къуажэ къэс зэрахьэрт. Нэхъыбэм шы зэрахуэрт, шыгъажэхэр, нэгъуэщІ шу джэгукІэхэр хьэгъуэлІыгъуэхэм щащІыртри, адыгэ щІалэ кІыхьэрыгуэкІ нэгъуэщ эи щхьэ пщІэ хуэзыщІыж псори шууейт, зауэлІт икІи арат псынщІэ дыдэу шуудзэ ехьэжьа кІыщІыззэрагъэпэщыфу щытар.

Хьэрыпхэр адыгэхэм нэхъ ящ куэд дыдэкІэ нэхъыбэт, бедунхэм ІыгъЗ зэрахэсЪыр къагъэлъэгъуэфынут. ШэрджэсхэР абыхэм зэрефІэкІыр а зэманым еджа нэхъыбэ зэрахэтыр, дуней нэхъыбЗ зэралъэгъуар, зауэ гущІэ дыдэхэр я нэгу зэрыщІэкІарат. Нэхъыжь гуэрхэм кІаІуэтэжаэу, пэжу къэжьуа хъыбархэр нобэр кІыдзэсым щыІэщ. Кьуенейтірэ кьаІэм и ищхьэрэ-кьуэкІыпІэ пІэныкъуэмкІэ псоми ящхьдзауэ зы адыгэ кІуажэ щыІэт, Хьэмидие и цІэу. Кьуажэ щыкІут, зыгуэрхэри кьыдэІэпхъуэкІыжурэ кьыдэнэжари машІэт, абы кІыхьэкІыу кьыгетушхуэпауэ къаувыхьат къуажэр. НэгъуэщІ кьуажэхэми пхъэр къаХуикІыну щыгуГырытэкІым. Арати, нэхъыжьу дзсхэр зэхуэсщ, Іуэхум фІыуэ егупсысри, унафэ яІщІащ. Абы ипкъ иту, къэзыІуыбхьа бедунхэм зэхьаР хуагъэхьащ: «Кіуажэм дыдэІэпхъуэкІыжыну дыхьэзырщ, фи нэхъыбкъэр къэзвгъаКІуи, дызэвгъэпсалъэ», - жаІэри. Абы тету бедунхэм я лЫкІуэ хэр къаІэкІуэ, нэжь хьэщІэщышхуэу яІэм щІашэри, дахэ зыхуащІ. Кьуажэм фочибл яІэу арати, нэхъыжьхэм я унафэкІэ ахэр я дамэкэм фІэдзауэ щІалибл кьыщІокъэ, хьэщІэхэм пщІэшхуэ кьыхуащІурэ сэлам кьрахри, къэмытІыкъу щІокІыж. Куэд дэмыкІыу аргуэру щІалибл кьыщІокъэ а фоч дыдэхэр я дамэм фІэдзауэ. Апхуэдэу блырыблурэ кьуажэм дэсыр, лІыжьки щІали къэмынэу, цІыхунцІэ хуэдиз фочкІэ зэщІэузэдауэ ирагъэпъагъу хьэщІэхэм. Я нэкІэ ятъэгъуар я фІэщ ямыгъэкъуи ятъэмыкІыу, зэпгъыжурэ, хьэщІэхэр кьуажэм докІыж, кьуажэр къэзыуыхьа бедунхэри хуэмрэ Іуокіуэскіыж.

Абы ещхь хьыбар гуэр Дыгъужьокъуэ Іэмин Налшык кьыщыджИэжауэ щытащ. Джэрэш, иджы кьалэшхуэ хьуар, апхуэдабзэу бедунхэм кьаувыхьат. Фочипліт кьуажэм дэлъыр щыхуэзыу а махуэм дэсри машІэт. Арати, гуэвэгъуэм иригъэзри кьагупсысараш: хадапхэ защІэкІэ кьуажэр кьажьхьурэ, зыр адрейм ЕджэЖ хуэдзурэ, дэтхэнэ зым и щІыпІэр тхуэ-хэ ихъуэжурэ къэзыуыхьа бедунхэм ящхьэпрыуэхэрт; «ФыІУмыкІыжмэ, фыдукІыпэнущ», - жаІэу кІиНуурэ. Апхуэдиз фочыр иуажэм кьыдэукІыу щалъагъум, сыт ящІэнт - ІукІыжащ.

Хьэрыпи адыги апхуэдэ хьыбархэр ямытхыжами, а лъэхъэнэм теухуауэ кьуажэ къэс хьыбархэр яІэщ. Кьуажэ хьыбархэм кьинэмыщІу, зы хьыбар гуэр Багъ Іэдиб итхыжащ. «Хьынэзэ лАкъуэхэу, махъшахъуэу Джолан хъупІэжм дунейр уэгъу щыхъуКІэ кьакІуэу зи махъшэкІэ щыІэгъашхэу щытахэм жаІэрт, адыгэжэмрэ хьынэзэкэрэ зэкъуэшитІым кьатекІауэ, хьынэзэкэр кьызэтекІам Хьынэз и цІэт, адыгэкэр кьызытекІаХэм Мыхьэз и цІэу», - жеІэ хьыбарым. Ар кьыщежьар зи гугъу тщІы лъэхъэнэращ, зэхэзыльхьар адыгэкэрыщІ, щІыгъэхалъхьар бедунхэр яГъэмэхьашэу, апхуэдизу адыгэхэр кьамыгъбинп пащІэт. «Мы чыцІыфэ хьырейуэ фи щхьэжи тефтьхъэм сыт кьинКІыр?» - жаІэурэ бедунхэр кьащІэнакІэрти, абы и жэуап хуэдэу я зэман зэхэзэрыхьам кьагупсысат: «Хьынэзэр Мыхьэзэр я цІэу зэкъуэшитІ мы лъахэм щыпсэууэ щытащ. Хьынэзэр махъшахъуэт, Мыхьэзэр бжэныхъуэт, (а цІэм хьэрыпхьбзэкІэ арат кьинКІыр) зэгуэр зэкъуэшитІыр зэкъуэгубжьати, нэхъыщІэм лъахэр имыбгынэу зэуакъым. ИщхьэрэкІэ кІуэрэр, Кавказым экъэзэрэ я псэуп1э яхуэхъуащ, бжэныхъуэу зэрыщыгаргъэуэщэн папщІэ. Адыгэхэми я щхьэр Бэлканым адыгэ шуудзэкІэ зэрыщахъуэмэкам хуэдзу, нужьКІэ Сириемм Мырз-пащ кьыщыщэригъэпэщауэ щыта шуудзэм кьыІэрихьумам ещхьу, аргуэрыжьу франджы нЫпым щІэту, адыгэ фащэр ящыгъыу шуудзэ кьыІэрагъэпэщын хуей хьуащ. Мадемуазель Пру адыгэхэр Франджым и телъхъэ хьуауэ жеІэ, ауэ ари пэжжьым, ар франджыхэм езыхэм я епІыкІэщ. Адыгэ лъэныкъуэмкІэ ар кьыІэзрыпІагъэр мыпхуэдэущ:

Ялпэрей дунейпсо зауэшхуэ ильэсхэм, тырку империем и щІынатъэхэм, псом хуэмыдзу Сириемм, щІыхъхуу щІым елэжьыН кьамыГанэу зауэм зэрашам, шхыну щыІэр фронтхэм зэрыгагъашэм кьыхэкІыу гъаблэурэ екІуэкІати, щІыхуэхэр зэхьмыщкІэ хьуат. Арати, щІыхуэхэм хэ хьуапІэ кьагъуэтын папщІэ, ямыщІэм щІыпІэкъым. Аращ, адыгэхэм я мызакъуэу, нэгъуэщІ лъэныкъхэм ящыщи франджы дзэ хэм щІыхьхьар. Мадемуазель Пру зэриІтхьжымкІэ, 1936 гъэм адыгэ шуудзэм щыщу процент 25-р, Нажд (иджы Саудей Хьэрпыпхэм хеубыда) щІыпІэм щыпсэу, щыммар лАкъуэхэм щыщт. Абыхэмэ кьинэмыщІу друзэхэм, щІэнъунхэми, ермэлыхэми, курдхэми, нэгъуэщІхэми ящыщ хэтащ. Псоми ямыгъэгъуэщэн папщІэ, чыцІыкфэм кьыхэщІыкІа пыІэр я щхьэм тратъхьауэ, аращ нобэр кьыздэсым щІызэрахьэр. Зэман куэд дэкІыжа нэужь, Мыхьэз кьытепщІыкІыжа адыгэхэр мы щІынальэм - я адэжьхэм я лъахэм кьыхуэпабгъэ хьури кьэкІуэжауэ аращ, дэ дыхьэкъуэщІ, - жаІэри арат хьищу зэхалъхьэу хаутІыщхьауэ щытар. Бедуин Іэджэми адыгэ гуэрхэми я фІэщ хьужауэ щытащ ар.

ДЖОЛАНЫМиса адыгэхэрат псоми дэхъпэ нэхъ гуэвэгъуэ хэхуар. Арати, франджыхэр Бейрут кхъуькІэ кьызэрыкІуар, Сириер абыхэм я блыгыщІэт зэрыхъур щыхъжахьм: «щу гуп цІыкІу яГъакІуэ Анджокъуэ Мэхмуд я пашэу, абыхэм яхуэзэну, епсэлъэну, я Іуэхур зэрыхьунур кьрагъэщІэну. Ар бедунхэм щыхъжахкІэ кьогубжьхэр, зыкъаІэтри, псоми я щІэкІэ ткІийуэ адыгэхэм кьыхуагъэувэ, тхьпІэ кьыхуагъажь, апхуэдэ тхьпІэ кьэрал унафэщІхэми хуагъэхъ». Абыхэм я унафэр мырат:

Бейрут кІуа щухэр зэрыкІуам хуэдэу зы тхьэмахуэм и кІуэщІкІэ кьэкІуэжынщ, армыхьуэ Джоланым ис адыгэ псоми зыкъаІэтынщи, мы хьищІэм инкІыжьинхэщ. *(Мы хьыбарыр Блэнауэ (Батокъуэ) Хьэрун и архив бгынэкам, зэхэфыщІауэ 1965 гъэм сызрихьэлІауэ щытам кьыхэсхьжауэ араш).*

Блэнауэм етх: «Бейрут щызэхуэзат Джоланым икІа лЫкІуэмрэ Шэмсудин Сами я нэхъыкъу Аммар кьиКІа-хэмрэ, ауэ гупитІыр зэгурымыІуэу зэфІэнэжри зэбгрыкІыжащ». Ахэр щызэгурымыІуам и щхьэусыгъуэр Блэнауэм итхыжакъым, ауэ хузбгъэфащэ хъун хуэдэу щытщ ящыщ гуэркэм франджыдзэм дыхэзгъэхьэ жаІауэ, нэгъуэщІхэми ар ямыдауэ. Іуэхур сыт хуэдэу щытми, Блэнауэм и Іэрытхьэ кьыгъэрыхьэжахэм нахуэ дыдэу кьыхощ ищхьэкІэ зи гугъу тщІа иІъэсрэ нЫкъуэм и кІуэцІкІэ адыгэхэм, зыкъ-рагъэлэн папщІэ, политикэ Іэмал нэхъыщхьэ дыдэу щыІэри кьыгъэсэбэпыну зэрелэпІар: пащтыхь Фейсал деж щыхьа лЫкІуэхэм ягуэхэр кьиГэфІами, ахэр премьер-министр Ридэпащэ ал-Рикьаби деж щыщІыхьэм, мыарэзыуэ кьыщІэкІыжащ, пхъашэу кьаэзрыпущІам, дыджу кьаэзрепсэпьам папщІэ». Блэнауэм итхъэ нЫкъуэм щинГыу и пэ къэжьуа Іуэхум теуХуауэ итхыжа псалъэуха зыбжанэ фІэкІа мыхъум мыхьэнэшхуэ зиІэ кьэхъуакъщІэхэр ди пащхьэ кьрагъэвэж:

Ялпэрей хьэрып кьэрал щхьэхуиту яухуам и нэхъыщхьэм хуэззэфын, епсэлъэфын тхьэмадэ яІащ Сириер и адыгэхэм;

А нэхъыжьхэр еджагъэшхуэхэу, дуней яІъэгъуэу, дунейм кьыщыхьуар ящІэу, жаІэн хуейри хуэмейри ящІэу щытащ.

Мы тхыгъэм кьыззрыхэщІмкІэ, абыхэм Іэтащхьэм и пащхьэ ираль-хьар адыгэм я псэр хуэмэн кьудейуэ кьыщІэкІынутэкъым, атІэ кьыззрыхэщІмкІэ, дунейпсо хабзэщІэу кьежьагъащІэу щытам ипкъ итКІэ, лъэпкъ мащІэу лъэпкъыщхьэхэм збгъэдзэ хэм яІэн хуей хьэкъыр адыгэхэмэ Сириемщ щаІэнар утыку кьраТъхьэгъауэ хуэбгъэфащэ хьунущ.

Сыт хуэдэу щытми, икІэм-икІэжьым, франджыхэр Сириемкъым кьиХьа нэужь, щІыпІэм щыщу кьару псынщІэ зэгъэпэща хуэят хуауэ, тыркуэр икІыжа нэужь, зэхэкъута хъуа кьэрал хабзэ-щІэ, ар ящыгъуэ, хэти ищІа щыуагъэр адыгэхэм кьатехуащ;

НэгъуэщІ лъэпкъыу я щІыпІэхэм куэд щІауэ ирсыжхэм хуэдэтэкъым адыгэхэр. Кьэрал хабзэ зэрымыпІщІыпІэхэм я гъунэгъуэхэр кьеныкъуэкъуурэ ирагъэзгъэжхэнутэкъым. Ар лъэпкъ Іуэху кьудейкъым, атІэ экономикэ гъабкъэ иІэт. Адыгэхэр мэкъумэшыщІэт, зыхагъэтІысхьар губгъуэрыс Іэхьуэ хьэрып лъэпкът. Зым и хьупІэу кьинльытэр адрейм мэш хьэсэ е жыг хадэ ищІати, хабзэр зыгъэувын кьэрал щыщымыІэм дежи щэрджэсхэм я щхьэр яхьумэжьын папщІэ, сыт ямыщІами, бедунхэр бжыгъэкІэ куэдкІэ зэрынэхъыбэм кьыхэкІыу, ныкъуэм и кІуэцІкІэ адыгэхэм, зыкъ-рагъэлэн папщІэ, политикэ Іэмал нэхъыщхьэ дыдэу щыІэри кьыгъэсэбэпыну зэрелэпІар: пащтыхь Фейсал деж щыхьа лЫкІуэхэм ягуэхэр кьиГэфІами, ахэр премьер-министр Ридэпащэ ал-Рикьаби деж щыщІыхьэм, мыарэзыуэ кьыщІэкІыжащ, пхъашэу кьаэзрыпущІам, дыджу кьаэзрепсэпьам папщІэ». Блэнауэм итхъэ нЫкъуэм щинГыу и пэ къэжьуа Іуэхум теуХуауэ итхыжа псалъэуха зыбжанэ фІэкІа мыхъум мыхьэнэшхуэ зиІэ кьэхъуакъщІэхэр ди пащхьэ кьрагъэвэж:

Ялпэрей хьэрып кьэрал щхьэхуиту яухуам и нэхъыщхьэм хуэззэфын, епсэлъэфын тхьэмадэ яІащ Сириер и адыгэхэм;

А нэхъыжьхэр еджагъэшхуэхэу, дуней яІъэгъуэу, дунейм кьыщыхьуар ящІэу, жаІэн хуейри хуэмейри ящІэу щытащ.

Мы тхыгъэм кьыззрыхэщІмкІэ, абыхэм Іэтащхьэм и пащхьэ ираль-хьар адыгэхэм я псэр хуэмэн кьудейуэ кьыщІэкІынутэкъым, атІэ кьыззрыхэщІмкІэ, дунейпсо хабзэщІэу кьежьагъащІэу щытам ипкъ итКІэ, лъэпкъ мащІэу лъэпкъыщхьэхэм збгъэдзэ хэм яІэн хуей хьэкъыр адыгэхэмэ Сириемщ щаІэнар утыку кьраТъхьэгъауэ хуэбгъэфащэ хьунущ.

Сыт хуэдэу щытми, икІэм-икІэжьым, франджыхэр Сириемкъым кьиХьа нэужь, щІыпІэм щыщу кьару псынщІэ зэгъэпэща хуэят хуауэ, тыркуэр икІыжа нэужь, зэхэкъута хъуа кьэрал хабзэ-щІэ, ар ящыгъуэ, хэти ищІа щыуагъэр адыгэхэм кьатехуащ;

НэгъуэщІ лъэпкъыу я щІыпІэхэм куэд щІауэ ирсыжхэм хуэдэтэкъым адыгэхэр. Кьэрал хабзэ зэрымыпІщІыпІэхэм я гъунэгъуэхэр кьеныкъуэкъуурэ ирагъэзгъэжхэнутэкъым. Ар лъэпкъ Іуэху кьудейкъым, атІэ экономикэ гъабкъэ иІэт. Адыгэхэр мэкъумэшыщІэт, зыхагъэтІысхьар губгъуэрыс Іэхьуэ хьэрып лъэпкът. Зым и хьупІэу кьинльытэр адрейм мэш хьэсэ е жыг хадэ ищІати, хабзэр зыгъэувын кьэрал щыщымыІэм дежи щэрджэсхэм я щхьэр яхьумэжьын папщІэ, сыт ямыщІами, бедунхэр бжыгъэкІэ куэдкІэ зэрынэхъыбэм кьыхэкІыу, ныкъуэм и кІуэцІкІэ адыгэхэм, зыкъ-рагъэлэн папщІэ, политикэ Іэмал нэхъыщхьэ дыдэу щыІэри кьыгъэсэбэпыну зэрелэпІар: пащтыхь Фейсал деж щыхьа лЫкІуэхэм ягуэхэр кьиГэфІами, ахэр премьер-министр Ридэпащэ ал-Рикьаби деж щыщІыхьэм, мыарэзыуэ кьыщІэкІыжащ, пхъашэ

ТОЛСТОЙ Лев

Кавказым и гъэр

Хъыбар

(КIэухыр. ПэщIэдзэр № 175-м итщ).

Сэ цыкIукIэ зэтрихащ сыхьэтыр, зэпкърилъхьэжи хуишиижащ. ЗекIуэ хьужащ сыхьэтыр.

ГуфIащ Абдул, и къэптал тIорысэр кьриташ. Торысэ ми, жэщкIэ зытеппIэ хъунущ, кьыIрихащ.

Жилин и фIыцIэ Iуащ абы лъандэрэ, зэрыIэпщIэльапщIэр хэIуащ жылэм. НэгъуэщI кIуажкI кIэоIэ щIыхуэр: "Зыкъ фоч е фокIэщI кьеиь, кIакъхъур зэбIыхащи, адрейм - сыхьэт кьута, Абдул Iэмэпсымэ кьритащ: Iэ дэ, бру, ий.

Тэт эр гуэр сымаджэ хуэати, Жилин джеж кьаIуэхуащ:

- Сэ, - жи, - жьижьэ сыIуKIынкIукым, мо бгым сыкIэIэкIынукьым: удэ хущхъуэ кьисчынущ, фи сымаджэхэм сеIэзэнщ. НакIуэ си гъуэсу. Си лъакъуэм лъэхъу ильщ - сыщIэпхъуэжьи уи гугъэ? Шабэзэр шабэзэшэрэ пхуэсщIынщ пщэдей.

КъигъэдэIуащ щIалэ цыкIур. УдэпIеймэ, лъагакъым бгыр - лъэхъурщ хьэлъэ кьыпщIыщIыр; армы-гъуейуэ джеIащ бгым. ЕтIысэжащ Жилин, Iэщэлъажь гъэрт, - и кIэмэр кьырхри мызуIупIэм дидзащ. Тэтэрхэм шым и щхьэр яIэтащ, джаKIагъуэм кьамэр шым и кьурмакьейм щIилъэфащ, шыр ягъэхуIурийри и фэр трауду щIадзащ. Цыхубзхэр къэркIуащ, шым и кIуэпIэрэщIыр яIъэсащ, Iыхьэ-Iыхьэ ящIащ щыIыр, жькаIагъуэм и пщIантIэм яхьыжащ. Жьлэр щIыхэрэсащ жькаIагъуэм и пщIантIэм.

Махуищкiэ щыIэзэхэтащ жьлэр жькаIагъуэм и пщIантIэм, щыIыр яшхащ, махъсымэ ирафащ - дунейм ехьжам и хьэ дэIуст. Махуищкiэ дэкIакьым пщIантIэм. ЕплIанэ махуэм, ельагъу Жилин, щэджагъуэ хьуауэ, зыщIыпIэ кIуэну загъэхъэзыр. Щыхэм ЕвгIэ гъалъхъащ, щIыхуипщ хуэдиз дэкIащ кьуажэм, жькаIагъуэр ядежьащ; Абдул и закъуэщ и унэ кьинар. Мазэр кьэунэхуэгъащIэщ, жэщхэр кьифщIащ.

«Игъэ дыдзэ, - жеIэ Жилин, - гъэ кьыгъэ хъунущ», Костылин гурегъаIуэ. Костылин тегушхуэркьым.

- Дауэ дыззрыкIуэсэнр? Гъэ гъэм дыщIэрыуазэкьым.

- Сэ сощIэ гъэгъур.

- Зы жэщкIэ зэпытчыбкьым гъэгъуэ.

- Зэпыдмычыфмэ, мэзым дыщIэсынщI. Гъэмыли зэзгъэпэщакIэщ. Сыт дызыпIэльэнр? Хъарзынэт, щхьэщэхужьипщ и кьыгтхуарагъэхьмэ, ахуэзмычэпэщмэ-щэ? Тэтэрхэм ягу кьыгтхуопль - я щIыкIу кьызэрауклам щхьэкIэ. Сэ зэхэсхащ даукIын мурад зэрэIэр.

Гупсысэщ-гупсысэр, Костылин акьыIэгъу хъуащ.

- Хъунщ, дыкIыуэсэнщ.

Гъэщ лъабжьэм щIатIыкIа гъуанэр нэхъ бжьыкIу ищIащ Жилин, Костылин ихуэн хуэдэ у. ТIысыжащи, поплъэ кьуажэр щызэгъэжьынум.

Кьуажэр зэгъэжа нэужь, гъэщIым кьыщIэпщащ Жилин. Костылин жреIэ: «Кьипщ». Костылин кьипщащ гъуанэм, ауэ мывэ бгыным жьхэхэуэр Iэуэльауэ иригъэщIащ. Хьэмаскlэ кьуэлэн дэдлът Абдулым и пщIантIэм. Хьэмаскlэ бзаджэ экIейт, УлэшынкIэ ефжэр т. Хьэлывэ хуида урэ зригъэсат Жилин. Хьэмаскlэр Iэуэльауэм кьидэушащ, банэу щIидзащ, кьуажэхэр кьигъэжьигъащ. Хьэмаскlэм едджэри зы хьэлывэ хуидзащ Жилин. Хьэм кьыщIыхужащ, и бэр ирихъэрэ.

Абдули кьыдэушащ хьэ бганэ мэкьым, унэм кьыщIокIикI: «Хьирэ! Хьирэ! Улэшынl»

Хьэм и тхыцIэм Iэ дельэ Жилин. Хьэмаскlэм зыкъыщеихуэ, и кIэр ешIэжьэрахъуэ.

Гу зэщ кIэр агъэIэ зыкъыIэ дыгъуащ. Хьэ банэ макьыр увыIэжащ, щым хьужащ кьуажэр, мэл Iуей макъ зэззэмызэ зэхьибох, къурш псынэм и Iэуэльауэ ихьоIу. КIыфIыбзэщ, ватIуэхэм уафэ лъащIам зрагъэкIыжащ; мазэщIэ бгы кьуэгъым кьыкьуэпIащ. Кьуэ кIуэщIым пшэуэ дэльщи, шэм хуэдэу хужьыбзэщ.

Жилин зыкъиIэтыжащ, и ныбжьэгъуэм жреIэ: «НакIуэ, си кьуэшыкъ, игъуэщI».

Ежьащ, аэзэн дмэ макъ зэхах асыхьэтым: «Бисмылахьий рэхьманырэхьим!» Жасы хьуауэ аращ, цыхур мэжджытым кIуэнущ нэмэзыщI. КьуэгъэнапIэ зыкъуадзащ. Зайжьащ заулрэ - цыхур блэкIыкIу, Цыхуу зэх зэрэIуэ увыIэжа нэужь, зыкъаIэтыжащ.

- Тхьэм дыкъинхъуэ мэщI! - Iэпэ жор ящIри, ежьащ. ПщIантIэм дэкIри нэпкъым щхьэщыхащ, псым зэпрыкIащ, кьу гъэщIэн дыдзащ, Пшагъэр Iувщ, лъэгу пшагъуэщ, вагъуэхэр кьахуопльых. Вагъуэм ирогъуаэз Жилин, мыгъуэщIэн щхьэкIэ. Пшагъэр щыIэтыIэщ, и лъэр щIокI, щыпкъырыщ кьежьэ пльэйр. Жилин и щырокъур зыпльидзащ, пьапIэ зищIащ. Мывэ лъэгукIэ макIуэ, ваIуэм худэпльей зэпытурэ. Костылин кьыкIэрпхъуэ хъуащ.

- ДумыгъэпIащI, - жи, - си лакьуэр трихащ, щырыкъур кьызоохъэльэкI.

- Лъых щырыкъур. ЛъапIэ зыщI - нэхъ тынщI, - ЛъапIэ зищIащ Костылин, и гIанэм кьыкIэроку, лъэгу щIидзащи, бжьыбэфырыкьым. Жилин жеIэ:

- Уи лъэгу щIэбудыжакIэ, ягъэ кIынкьым - хъужьнщ, ауэ лхъэрыр кьытщIыхьэрэ даубыдыжкъ, даукIынщ - ар нэхъыкIэщ.

Костылин зыри кьыпидзыжыркъым, и ужь итщи, мэщIэу, мэгурым. Куэдрэ кIуащ кьуэ кIуэщIым дэтурэ. Зэхах - ижьыбгбгумкIэ хьэ кьыщобанэ. Жилин кьэувыIащ, зыщIэдэкIуащ, нэпкъым дэдгри зиплъыхьащ.

- Дыщхьэрыуащ, - жеIэ, - ижьыбрабгумкIэ зеттыIуащ. Кьуажэ щысщ мыбдежьым - абы гу лъыстат. Дгъэзэжу, сэмэгурабгумкIэ зеттыжьащ Жилин. Мэз дрихьэлIэн хуейщ, бгым дыдэкIмэ.

Костылин жеIэ:

- ТэмкIу зыдгъэгъэпсэху, си лъэгур щIидзащи, лы защIэщ.

- КIыжьнщ, кIу зыу, умыгуржьей. Мывэ дзакIэ ущрихьэлIэкIэ, сакъ. Мыдэ кьапльэт!

Жилин ежьэжащ, игъэкIэ рэхьуэжри. Бгым кIэрыхьащ, мэзым хуэмэтIэуэ. Костылин кьыщIыхьэрэкъым итIанэ, зэрыгъуэтIымэщ. Жилин кьыхуохуэщ, кьыззэпльэкIыуэрэ. КьыззэтеувыIэркъым, бгым докI.

Бгыщхьэм кьихутащ. Зэрыхуигъэфэщауэ кьыщIэкIащ - бгыщхьэр мэзщ. Мэзым щIыкIащ, Iанэм ирфащIащ ту, щыгъын кьащIынэжа-кьым. Мэз щIагъым щIэкI лъагъуэм техьащ.

- Догуэт! - лъэмакъ зэхаха. КьэувыIэри, зауды-гъуащ, зыгIхоIэIукI. Шы лъэмакъми ещхь хуэдэщ. Шы лъэмакъ зыкьещIри, мэсабырыж. Жилинрэ Костылинрэ йожьэж - лъэмакъ кьоIу, аргуэрыжьщI, Кьэувыlэмэ, лъэмакъри мэбзэхьщ. Жилин зигъэщхэрэ нэхум щIэпльащ. Лъагъуэм фIыцIагъэ гуэр тетщ. Шыми ещхькъым, зэщхьри пщIэнукъым. Зэрыпапщэр зэхьибох, «Сыт мыр?» - ягъэщIагъуэ. Жилин фриящ, щэхубзэу. ФIыцIагъэм зричащ, кIуащ «чыцэр зэтрикьуэту, мэзым щIэгъэжащ. Борэным зэтрикьутэ фIэкI пщIэнтэкъым мэзыр.

Костылин и псэр Iуклащ.

Жилин мэдыхьэшх:

- Щыхьщ ар. Кьуацэ-чыцэ и бжьэмкIэ зэрриСутэр зэхэплькъэ? Щрыхьщ дэ дгъэщтащ, езыр дэ дгъэщтащ.

Лъагъуэм техьэжащ. Нэхущвагъуэр кьыщIэкIащ, нэхуЛъэ кьыщэкIащитхъ хуащ. Щхьэрыуарэ мыщхьэрыуарэ ящIэркъым. Нэс щащIам, мы гъэгъумкIэщ кьыззэрахьар - абыкIэ мэгугъэ Жилин, я джеж нэсыкьнын кьэнэжа щагъуэ щыIэкъым, зы теузгъуэтеузгъэпIутIащ, мыщхьэрыуамэ. ЩIыпIэ мыщIыхущ, жэщри кIыфIщ - ущхьэрыуэнкIэ зыхуэIуа щыIэкъым. Хуейм ихьащ. Костылин зрегъащIэтэх:

- Уэ дауи щы, сэ сынэкIуэфынукъым, си лъэр схуэзбгъэкIынкъым.

Жилин йолъэIу, йдэхащIэ.

- Хьэуэ, - жи Костылин, - схуэзэфIыкIыркъым. - Зэгуэпащ Жилин, убжьыштащ, Костылин хуэхъущащ.

- Мы хуейм укьизнэнщи, сежьэжынщ!

Костылин зыкъиIэтыжащ, кьэгъаввэри. Жилин и щхьэр и гъэм ирихьэжащ. Зауд зэпачащ. Лъэгум дэлъ пшагъэр нэхъри Iув хьуащ, уи лъэ зытеувэр плъагъуркъым. Вагъуэхэри мыкIуэдыж.

Шы лъэмакъ кьыщыIэхах япэкIэ. Налым мывэ лъэгур зэрригъэпсалъэр зэхьибох. Жилин щIым зыхиIубащ, зыпходэIуKI.

- Шы лъэмакъщ, гъунэгъу дыдэ кьыгтхуэхьащ. - Гъэгъум дадзыхри, чыцэм зыхатъэпэщкIуащ. Чыцэр зэлъыIуегъэкIуэтри, Жилин гъэгъум ироплъэ, ельагъ у зы шу, шум и пэ жэм итщ, езым дзаIэ уэрэд жиIэ хуэдэщ. Шур блэкIащ.

- Тхьэм и фIыщIэщ, гу кьыпльитакъым. Тэрж, дежьэжынщ.

Костылин зыкъиIэтыжу кьеIащ, арщхьэкIэ зэфIэщэхэжащ.

- Кьэру сиIэжьжьм, си лъэм сиIыгъыжкъым.

Лы пшэр гъумыщIэт, пщIэнтIэпсыр кьохуэх; гъэгъум зэхиукIащ, и лъэгур щIидудыжащ, и псэ пыт кьудейщ. Кьыгъэтджьы и гугъащ Жилин, зыщIигъакьуэри. Костылин ирэжийт:

- Богъэуэ! - Жилин кьощтэ.

- УмыкIий. Шур жьыжь кIэсдакьым - дыззэхебгъэхьынущ. - Езым игукIэ жеIэ: «Хьэлъэ хьуар пэжщ, и лъэм мыгъыжкъым; сыт сщIэнур? Ми ныбжьэгъу гъэгъум кьытебгъэ хьурэ?»

- Кьэтэдж, - жи, - си щIыб кьитIысхэ, усхьыкьынщ, унэмыкIуэфынумэ.

И щIыб иригъэтIысхьащ Костылин, и куэбзэпситIыр кьызэщIыбыдзэри ирильэрэжьащ.

- Си тэмакъыр щымыбыдыкI закъуэ, - жи. - Си дамэр Iыгъ.

Кьытохьэльэ Жилин, ешащ езыри, и лъэгури щIиудыжащ. Зрегъэльэхьщэх, Костылин ещэтэкащи, еIэтыж, и щIыб ирегъэззгъэжри ирельэрэжьащ.

Костылин зэрыкIиящ зэхихагъэнт тэтэр щум. Я ужь зыгуэр зэрритыр зэхех Жилин, и псальэмакъи кьоIу. Жилин пабжьэм зыхидзащ. Тэтэр щум фочыр кьипхъэ уэтащ, кьеуащ, кьратехуакъым, кIийщ-гъоури блэщIэфтащ.

- Дыкьинымысащ, - жиIащ Жилин. - Си ужьым пхъэр кьриутIыпщхьэнущ ящхьэ-кIуэ. Сыт ирикIуэ? КьыкIэ хуошхьэ Костылин: «Щхьэ кьыздеслъэфэжьат мыр? Си закъуэмэ, куэд щIат сызэрыкъэкIэрэ».

Костылин зегъэтхъэмыщIкIафэ: - КIуэ, жи, уи закъуэ. Сэр хьэкIэ уи щхьэ щIыхэпIлъхьэнур сыт?

- Хьэуэ, уи ныбжьэгъу хуфIэфIдзэ хьурэ? Ар хьунущ кьым.

И щIыб иригъэтIысхьэжри, ирильэрэжьэжащ. Мэзыр иухыркъым, пшагъэр нэхъ зэкIэщIихужащ, уафэм пшэ кьыпгрихащ, вагъуэхэр плъагъуэркъым. Кьарур псэури кьыхуэнэжакъым Жилин.

Гъэуэгум псынэ щрихьэIащ, мывэ пхъэбгъуэкIэ кьыщIыкIауэ. КьэувыIэри, Костылин иригъэтIысэжащ.

- ТэкIу дыбэуэнщ, - жи. - Зы лъэмакъ дедзэкьэщ. Кьэнэжан щыIэ хьункьым.

Псынэм щхьэщыгъуэлъэхьа кьудейуэ, шы лъэмакъ зэхихащ. ИжьырабгукIэ задзэри, пабжьэм зыхагъэпщIкIуащ, щIым зыхаубгъуащ, мэдаIэу.

Тэтэр хэм я псальэмакъ зэхах; хуэзанщэ кьэхъыри, кьэувыIащ тэтэрхэр. ЗоIуащэри щытщ. Чыцэ Iэуэльауэ зэхах, пльэмэ - зы хьэ кьыхуок чыцэм. Кьабгъэдольадэри, хьэр мэбанэ, зеIэжь.

Костылин ирикьабгъэдыхьащ - я мынэIуасэщ; пабжьэм кьыхалъэфащ тIыри, япхри шым ягъэхIэщащ, ирахьэжьэри ежьэжащ.

Зы теуэгъуэ якIуауэ, Абдул, шуугкIэ щIыгъуу, кьаIууащ. Зэпсальэщ, зэныкьэжьыри Абдул яIихьжащ, я щIым ягъэкIэсыжри я кьуажэ яхьыжащ Жилинрэ Костылинрэ.

Абдул дихьэшхьыкьым, нэщхьыдзэщ, зы псальэ кьажриIакъым.

Нэху щауэ нахьэсыжащ кьуажэм, уэрамым дадзащ. ЩIалэ цыкIуэр кьыззэхуэзэсащ. Мывэ хьурей кьрауэтIыпщ, зэрогъэкIий, щIопщкIэ зэпрахуIэкI.

Тэтэрхэм, кьауэхъуэрихьащ. Бгы лъапэм тес лIыжьри кьэсащ. Зыгуэрхэр жеIэ. Жилин кьыгуриуэуа я гуэр зэращIыр, иращIэнумкIэ зочэнджэщ. Зым жеIэ: бгыщхэ жьанэм хьын хуейщ; лIыжьхэм ирпрыкьым: «уклыи хуейщ». Абдул акьылэгъуэкъым абыкIэ, йодауэ: «сэ ахъшэ щIэстащ абыхэм, щхьэщэхуэжьыщIэм зыхэзгъэкIыжьнукъым». ЛIыжьыр кьеуеIэркъым абыкIэ: «щхьэщэхуэжьыщIэ утрэ-гъэпэкъым: «уклыи хуейщ». Абдул акьылэгъуэкъым абыкIэ, йодауэ: «сэ ахъшэ щIэстащ абыхэм, щхьэщэхуэжьыщIэм зыхэзгъэкIыжьнукъым». ЛIыжьыр кьеуеIэркъым абыкIэ: «щхьэщэхуэжьыщIэ утрэ-гъэпэкъым: «уклыи хуейщ». Ежьэжащ. Костылин ирикIыжащ, и щхьэр ирихьэжащ, и гугъащ Жилин, зыщIигъакьуэри. Костылин ирэжийт:

- Богъэуэ! - Жилин кьощтэ.

- УмыкIий. Шур жьыжь кIэсдакьым - дыззэхебгъэхьынущ. - Езым игукIэ жеIэ: «Хьэлъэ хьуар пэжщ, и лъэм мыгъыжкъым; сыт сщIэнур? Ми ныбжьэгъу гъэгъум кьытебгъэ хьурэ?»

- Кьэтэдж, - жи, - си щIыб кьитIысхэ, усхьыкьынщ, унэмыкIуэфынумэ.

И щIыб иригъэтIысхьащ Костылин, и куэбзэпситIыр кьызэщIыбыдзэри ирильэрэжьащ.

- Си тэмакъыр щымыбыдыкI закъуэ, - жи. - Си дамэр Iыгъ.

Кьытохьэльэ Жилин, ешащ езыри, и лъэгури щIиудыжащ. Зрегъэльэхьщэх, Костылин ещэтэкащи, еIэтыж, и щIыб ирегъэззгъэжри ирельэрэжьащ.

Костылин зэрыкIиящ зэхихагъэнт тэтэр щум. Я ужь зыгуэр зэрритыр зэхех Жилин, и псальэмакъи кьоIу. Жилин пабжьэм зыхидзащ. Тэтэр щум фочыр кьипхъэ уэтащ, кьеуащ, кьратехуакъым, кIийщ-гъоури блэщIэфтащ.

- Дыкьинымысащ, - жиIащ Жилин. - Си ужьым пхъэр кьриутIыпщхьэнущ ящхьэ-кIуэ. Сыт ирикIуэ? КьыкIэ хуошхьэ Костылин: «Щхьэ кьыздеслъэфэжьат мыр? Си закъуэмэ, куэд щIат сызэрыкъэкIэрэ».

Костылин зегъэтхъэмыщIкIафэ: - КIуэ, жи, уи закъуэ. Сэр хьэкIэ уи щхьэ щIыхэпIлъхьэнур сыт?

- Хьэуэ, уи ныбжьэгъу хуфIэфIдзэ хьурэ? Ар хьунущ кьым.

И щIыб иригъэтIысхьэжри, ирильэрэжьэжащ. Мэзыр иухыркъым, пшагъэр нэхъ зэкIэщIихужащ, уафэм пшэ кьыпгрихащ, вагъуэхэр плъагъуэркъым. Кьарур псэури кьыхуэнэжакъым Жилин.

Гъэуэгум псынэ щрихьэIащ, мывэ пхъэбгъуэкIэ кьыщIыкIауэ. КьэувыIэри, Костылин иригъэтIысэжащ.

- ТэкIу дыбэуэнщ, - жи. - Зы лъэмакъ дедзэкьэщ. Кьэнэжан щыIэ хьункьым.

Псынэм щхьэщыгъуэлъэхьа кьудейуэ, шы лъэмакъ зэхихащ. ИжьырабгукIэ задзэри, пабжьэм зыхагъэпщIкIуащ, щIым зыхаубгъуащ, мэдаIэу.

Тэтэр хэм я псальэмакъ зэхах; хуэзанщэ кьэхъыри, кьэувыIащ тэтэрхэр. ЗоIуащэри щытщ. Чыцэ Iэуэльауэ зэхах, пльэмэ - зы хьэ кьыхуок чыцэм. Кьабгъэдольадэри, хьэр мэбанэ, зеIэжь.

Костылин зыкъиIэтыжащ - я мынэIуасэщ; пабжьэм кьыхалъэфащ тIыри, япхри шым ягъэхIэщащ, ирахьэжьэри ежьэжащ.

Зы теуэгъуэ якIуауэ, Абдул, шуугкIэ щIыгъуу, кьаIууащ. Зэпсальэщ, зэныкьэжьыри Абдул яIихьжащ, я щIым ягъэкIэсыжри я кьуажэ яхьыжащ Жилинрэ Костылинрэ.

Абдул дихьэшхьыкьым, нэщхьыдзэщ, зы псальэ кьажриIакъым.

Нэху щауэ нахьэсыжащ кьуажэм, уэрамым дадзащ. ЩIалэ цыкIуэр кьыззэхуэзэсащ. Мывэ хьурей кьрауэтIыпщ, зэрогъэкIий, щIопщкIэ зэпрахуIэкI.

Дэплъеящ аргуэру: лъагэщ вагъуэр, зэпщIыщI; мащэм кьыщхъэщысщ Динэ, и нэ цыкIуитIыр кьыкIым кьыхоладыдыкI. Зыкъырегъэзыхри, мэIущащэ: «Иван, Иван» - и Iэр кьыхуещI, «Iэуэльауэ зумыгъэщ» жыхуиIэ. Зыкъыгъэзыхри ягурыбгъауэ?

КьылымпIэ кьыхъ ехьащ, тIуми ирагъэтхащ. Лъэхъу иралъхьэжри, мэжджыт щIыбагъымкIэ кьоIуащ. Хьэпс мащэ кьыщIатIат абдежьым, арщхьэнитIу хуэдиз и кIуагъэшу. Мащэм ирадзащ тIури.

Иджыт хьэзаб щыхэхуар. Лъэхъу ирахьрыкъым, дунейм кьытрагъэхьэркъым. ХупщIынэ хуradзых, хьэм хуадэ хуэдэ: кьхуэщынэ? псы тIэкIу хуащиI. Мэм иреуфыкIа мащэм, мащэ кIуэщIр псы Iэщ, бэуапIэ бгъуэтырыкъым. Костылин лъэрымыхь дыдэ хьуащ, зэщIэбэгащ, и кьупщхьэр кьозауэ; щэIу зэпытщ, жейм кьыхжIыкъым. Жилин и щхьэри кьыфIхуащ, я Iуэхур зэрыхэпльэгъуэр ельагъу. Сыт и Iэмал - кьыхэгупсысыкъым.

Мащэр щIитIыкIи и мурадащ - щIыр дэнэ пхьын, мащэм кьыпхуидзынукъым. Абдул гу кьыльитэри кьыхуильащ, «уи псэр бгъж эгъуэжа?» - кьыжриIащ.

Мащэм исщ, и щхьэр кьыфIэхуауэ; игу кIуэдыпэным кьэсащ. Здэщысым, зы хьэлъэ кьохуэ и нэущ, балин кьэльаIэ. Кьыдэпльеймэ, Динэ кьыщхъэщысщ мащэм. Кьепльэ-кьепльэр, дыхьэшхащ, хьэлывэрэ балийрэ кьыхуридзыкри, щIэпхъуэжащ. Жилин гукъэкI ещI: «кьыддэмыгъыкьыфынуI пIэрэ Динэ?»

Мащэ пхъэгур кьритIыкIри, ятIагъуэ зэхпищащ, гуащэ цыкIу кьыхещIыкI. Цыхуу сурэт, шы сурэт, хьэ сурэт ищIащ, игукIэ жеIэ: «Динэ кьакIуэна, естынщ».

ЕтIуанэ махуэм кьэкIуэкьым Динэ. Шы лъэмакъ зэхех Жилин, зыгуэрэр блэкIащ мащэм, мэжджытым щIэзэхуэсащ тэтэрхэр, зодауэ, кьыззрогъэпль, урыс-хэм я гугъу ящI. Лъыкьым и макъыр кьыкIуэщI. Зэхихащ ацыкIэтым псори, ауэ кьыгурыIуащ сэлэтхэр гъунэгъу кьызэрыхьуар, тэтэрхэр ироГуэзэ зэбуд, кьуажэм кьыдэуэнкIэ мэшынэ, гъэрхэм ирагъэщIэнымкIэ зэгурыIэркъым.

Зэныкьуэкьуэ-зэдауэрэ, зэбгрыкIыжащ. Лъэмакъ зэхихащ асыхьэтым. Дэплъейщ - Динэ мащэм кьыщхъэщысщ, зыкъырегъэзыхащ, и щыгъэр зэщIожьыуэ. И нэ цыкIуитIыр кьощIыщхьэI, Динэ кьыгъэфIэуащ. Iэ кьэувыIэ: «Динэ, сэ кьыгурыIуащ, кьэубгъуэ! - зыкъыгъэзыхри, Динэ хьэцIыкIу хуэдэщ, и щхьэр егъэжIэ-рахьуэ, кьеплъыкIри.

- Сыхуэйкъым, - жи. Щым мэкъуж, кьэщIыкIу. - Уаукьынущ, Иван! Аращ я унафэр. - И Iэр и пщым хуехьри кьрелъэагъэ.

- Хэт сызыукIынур?

- Ди адэм, унафэ кьыхуащIащ лIыжьхэм. Сэ усфIэгуэныкьыщ.

Жилин жеIэ:

- СыпфIэгуэныхьмэ, зы кьэрагъэ кьохуэхъэ.

Динэ и щхьэр егъэсыс - «хьунукъым» жыхуиIэщ. Жилин и IитIыр еший, йольэIу хьыдижьэбэ цыкIум:

- КьхьиI, кьыскIуэхъ, Динэ! Кьыскуэхъ, си псэм хуэдэ!

- Хьунукъым, - жи, - сыкъащIэнущ. - IукIыжащ мащэм.

Жэщ хьуащ. Жилин щысщ нэщхьеIуэ: «Сыт кьыштIэльыр?» - абы егъэгупсысэ. Дэплъей зэпытщ. Вагъуэхэр кьритIыкIащ, мазэр кьыщIэкIакьым иджыри. Молэр аэзн джащ, щым хьужащ псори. Мэщхьэкуэкуэ Жилин, игукIэ жеIэ: «Шынэнщ хьыдижьэбэ цыкIур.

Ар жиIа кьудейуэ, ятIэ кьыщецэкащ: дэплъейщ - кьуэрагъыпгрэ кьиIльэгъащ, Хуэмхуэмурэ кьокIуэтэх мащэм.

Гуфlэри кьыщылъэ тащ Жилин, кьуэрагъым епхъащ, Кьуэрагъыщхуэщ, унащхьэм тельащ - илъэгъуэу ещIэж.

Дэплъеящ аргуэру: лъагэщ вагъуэр, зэпщIыщI; мащэм кьыщхъэщысщ Динэ, и нэ цыкIуитIыр кьыкIым кьыхоладыдыкI. Зыкъырегъэзыхри, мэIущащэ: «Иван, Иван» - и Iэр кьыхуещI, «Iэуэльауэ зумыгъэщ» жыхуиIэ.

Зыкъырегъэзыхри ягурыбгъауэ?

КьылымпIэ кьыхъ ехьащ, тIуми ирагъэтхащ. Лъэхъу иралъхьэжри, мэжджыт щIыбагъымкIэ кьоIуащ. Хьэпс мащэ кьыщIатIат абдежьым, арщхьэнитIу хуэдиз и кIуагъэшу. Мащэм ирадзащ тIури.

Иджыт хьэзаб щыхэхуар. Лъэхъу ирахьрыкъым, дунейм кьытрагъэхьэркъым. ХупщIынэ хуradзых, хьэм хуадэ хуэдэ: кьхуэщынэ? псы тIэкIу хуащиI. Мэм иреуфыкIа мащэм, мащэ кIуэщIр псы Iэщ, бэуапIэ бгъуэтырыкъым. Костылин лъэрымыхь дыдэ хьуащ, зэщIэбэгащ, и кьупщхьэр кьозауэ; щэIу зэпытщ, жейм кьыхжIыкъым. Жилин и щхьэри кьыфIхуащ, я Iуэхур зэрыхэпльэгъуэр ельагъу. Сыт и Iэмал - кьыхэгупсысыкъым.

Мащэр щIитIыкIи и мурадащ - щIыр дэнэ пхьын, мащэм кьыпхуидзынукъым. Абдул гу кьыльитэри кьыхуильащ, «уи псэр бгъж эгъуэжа?» - кьыжриIащ.

Мащэм исщ, и щхьэр кьыфIэхуауэ; игу кIуэдыпэным кьэсащ. Здэщысым, зы хьэлъэ кьохуэ и нэущ, балин кьэльаIэ. Кьыдэпльеймэ, Динэ кьыщхъэщысщ мащэм. Кьепльэ-кьепльэр, дыхьэшхащ, хьэлывэрэ балийрэ кьыхуридзыкри, щIэпхъуэжащ. Жилин гукъэкI ещI: «кьыддэмыгъыкьыфынуI пIэрэ Динэ?»

Мащэ пхъэгур кьритIыкIри, ятIагъуэ зэхпищащ, гуащэ цыкIу кьыхещIыкI. Цыхуу сурэт, шы сурэт, хьэ сурэт ищIащ, игукIэ жеIэ: «Динэ кьакIуэна, естынщ».

ЕтIуанэ махуэм кьэкIуэкьым Динэ. Шы лъэмакъ зэхех Жилин, зыгуэрэр блэкIащ мащэм, мэжджытым щIэзэхуэсащ тэтэрхэр, зодауэ, кьыззрогъэпль, урыс-хэм я гугъу ящI. Лъыкьым и макъыр кьыкIуэщI. Зэхихащ ацыкIэтым псори, ауэ кьыгурыIуащ сэлэтхэр гъунэгъу кьызэрыхьуар, тэтэрхэр ироГуэзэ зэбуд, кьуажэм кьыдэуэнкIэ мэшынэ, гъэрхэм ирагъэщIэнымкIэ зэгурыIэркъым.

Зэныкьуэкьуэ-зэдауэрэ, зэбгрыкIыжащ. Лъэмакъ зэхихащ асыхьэтым. Дэплъейщ - Динэ мащэм кьыщхъэщысщ, зыкъырегъэзыхащ, и щыгъэр зэщIожьыуэ. И нэ цыкIуитIыр кьощIыщхьэI, Динэ кьыгъэфIэуащ. Iэ кьэувыIэ: «Динэ, сэ кьыгурыIуащ, кьэубгъуэ! - зыкъыгъэзыхри, Динэ хьэцIыкIу хуэдэщ, и щхьэр егъэжIэ-рахьуэ, кьеплъыкIри.

- Сыхуэйкъым, - жи. Щым мэкъуж, кьэщIыкIу. - Уаукьынущ, Иван! Аращ я унафэр. - И Iэр и пщым хуехьри кьрелъэагъэ.

- Хэт сызыукIынур?

- Ди адэм, унафэ кьыхуащIащ лIыжьхэм. Сэ усфIэгуэныкьыщ.

Жилин жеIэ:

- СыпфIэгуэныхьмэ, зы кьэрагъэ кьохуэхъэ.

Динэ и щхьэр егъэсыс - «хьунукъым» жыхуиIэщ. Жилин и IитIыр еший, йольэIу хьыдижьэбэ цыкIум:

- КьхьиI, кьыскIуэхъ, Динэ! Кьыскуэхъ, си псэм хуэдэ!

- Хьунукъым, - жи, - сыкъащIэнущ. - IукIыжащ мащэм.

Жэщ хьуащ. Жилин щысщ нэщхьеIуэ: «Сыт кьыштIэльыр?» - абы егъэгупсысэ. Дэплъей зэпытщ. Вагъуэхэр кьритIыкIащ, мазэр кьыщIэкIакьым иджыри. Молэр аэзн джащ, щым хьужащ псори. Мэщхьэкуэкуэ Жилин, игукIэ жеIэ: «Шынэнщ хьыдижьэбэ цыкIур.

Ар жиIа кьудейуэ, ятIэ кьыщецэкащ: дэплъейщ - кьуэрагъыпгрэ кьиIльэгъащ, Хуэмхуэмурэ кьокIуэтэх мащэм.

Гуфlэри кьыщылъэ тащ Жилин, кьуэрагъым епхъащ, Кьуэрагъыщхуэщ, унащхьэм тельащ - илъэгъуэу ещIэж.

Дэплъеящ аргуэру: лъагэщ вагъуэр, зэпщIыщI; мащэм кьыщхъэщысщ Динэ, и нэ цыкIуитIыр кьыкIым кьыхоладыдыкI. Зыкъырегъэзыхри, мэIущащэ: «Иван, Иван» - и Iэр кьыхуещI, «Iэуэльауэ зумыгъэщ» жыхуиIэ.

Зыкъырегъэзыхри ягурыбгъауэ?

КьылымпIэ кьыхъ ехьащ, тIуми ирагъэтхащ. Лъэхъу иралъхьэжри, мэжджыт щIыбагъымкIэ кьоIуащ. Хьэпс мащэ кьыщIатIат абдежьым, арщхьэнитIу хуэдиз и кIуагъэшу. Мащэм ирадзащ тIури.

Иджыт хьэзаб щыхэхуар. Лъэхъу ирахьрыкъым, дунейм кьытрагъэхьэркъым. ХупщIынэ хуradзых, хьэм хуадэ хуэдэ: кьхуэщынэ? псы тIэкIу хуащиI. Мэм иреуфыкIа мащэм, мащэ кIуэщIр псы Iэщ, бэуапIэ бгъуэтырыкъым. Костылин лъэрымыхь дыдэ хьуащ, зэщIэбэгащ, и кьупщхьэр кьозауэ; щэIу зэпытщ, жейм кьыхжIыкъым. Жилин и щхьэри кьыфIхуащ, я Iуэхур зэрыхэпльэгъуэр ельагъу. Сыт и Iэмал - кьыхэгупсысыкъым.

Мащэр щIитIыкIи и мурадащ - щIыр дэнэ пхьын, мащэм кьыпхуидзынукъым. Абдул гу кьыльитэри кьыхуильащ, «уи псэр бгъж эгъуэжа?» - кьыжриIащ.

Мащэм исщ, и щхьэр кьыфIэхуауэ; игу кIуэдыпэным кьэсащ. Здэщысым, зы хьэлъэ кьохуэ и нэущ, балин кьэльаIэ. Кьыдэпльеймэ, Динэ кьыщхъэщысщ мащэм. Кьепльэ-кьепльэр, дыхьэшхащ, хьэлывэрэ балийрэ кьыхуридзыкри, щIэпхъуэжащ. Жилин гукъэкI ещI: «кьыддэмыгъыкьыфынуI пIэрэ Динэ?»

Мащэ пхъэгур кьритIыкIри, ятIагъуэ зэхпищащ, гуащэ цыкIу кьыхещIыкI. Цыхуу сурэт, шы сурэт, хьэ сурэт ищIащ, игукIэ жеIэ: «Динэ кьакIуэна, естынщ».

ЕтIуанэ махуэм кьэкIуэкьым Динэ. Шы лъэмакъ зэхех Жилин, зыгуэрэр блэкIащ мащэм, мэжджытым щIэзэхуэсащ тэтэрхэр, зодауэ, кьыззрогъэпль, урыс-хэм я гугъу ящI. Лъыкьым и макъыр кьыкIуэщI. Зэхихащ ацыкIэтым псори, ауэ кьыгурыIуащ сэлэтхэр гъунэгъу кьызэрыхьуар, тэтэрхэр ироГуэзэ зэбуд, кьуажэм кьыдэуэнкIэ мэшынэ, гъэрхэм ирагъэщIэнымкIэ зэгурыIэркъым.

Зэныкьуэкьуэ-зэдауэрэ, зэбгрыкIыжащ. Лъэмакъ зэхихащ асыхьэтым. Дэплъейщ - Динэ мащэм кьыщхъэщысщ, зыкъырегъэзыхащ, и щыгъэр зэщIожьыуэ. И нэ цыкIуитIыр кьощIыщхьэI, Динэ

• ДифI догъэтъапIэ

Лъэпкъыр зыгъэгушхуэ

ДЭТХЭНЭ цIыхуэр гъэщIагъэныщхьщI. Ауэ щыIэщ зи зэфIэкIыр, хьэлэлагъыр, щIыхуГэр, гушIэгъур пхуэмыIуэтэныи хуэдизу инхэр, щапхъэ гъэзэджэхэр зыгъэлъагъуэхэр, «щыпкъэ», «щэджащэ» зыхужаIэхэр.

Апхуэдэхэм ящыщщ мы тхыгъэм зи гугъу щыфхуэтщIыну Хъэхуэ Александр. ГъэщIэгъуэнщ, кIыхьэрыгуэкIщ икIи дерсыфIэщ абы и гъащIэ, гъуэгуанэр, кIыхьэринжкIа гугъуехьхэр, ар зыхуэнагъкъ лъагапIэхэр.

Уэхутэ Жамырзэ и къуэ Александр 1948 гъэм щIышыпэм и 12-м кIыщалъхуащ Къэрэшей-Шэрджэсыем щыIэ Бесльэней къуажэм щыпсэу унагъуэщхуэм, куэдым пщIэрэ иэмыкIэу зыхуаIуэм, зыдэпIемпхъэу ялытэм. ЩIалытэрэ ябзыщIыртэкъым: зегурыIэу-зэдзIуэжу зэдзпсэуэт адэ-анэр - Жамырзэрэ КIуцIрэ. Ахэр бзэ IэфIт, хьэлэт. НэмысыфIэт, жыIэдаIуэт я бынибгъурИ. Ахэр кхъхъурт унагъуэ Iуэхуэхэм хэту, гушIафIэу, IэкIуэльакIуэу, нэхъыжьхэм пщIэ хэлъуэу, пщэрыльхь кIыхуащIхэр тэмэму, дагъэнэщу ягъэзащIэу.

Бынхэм я нэхъыщIэ дыдэр Александрэ, ар хэт и жыIэмиудIуэн хуей хъуэр. Жыжэру «зэфIиудыгъ» кьалэн кIыхуащIхэр. Ямыдлеиу тэмакъкIыхьт. Апхуэдэ хьэл-щэныр иужькIэ мызэмыгIэу сэбэныпшхуэ кIыхуэхъэжащ.

Хъарзынэу кIуажэ еджапIэр кIыхурИ, Совет Армэм кIулыкIу щиIащ. А кьалэм мытыншыр игъэзэщIащ фIы дыдэу, и командирхэр кIыщыгтхъуу. ИтIанэ Москва дэт Къэрал технологие институтым щIэтIысхьащ. Абы щеджэрт лъэпкъ къудым я лыкIуэхэр; курыкъхэр, адыгэхэр, авархэр, узбекхэр, кIыргызыхэр, нэгъуэщIхэри. ЩIэх-щIэхыурэ студентхэм кIыхьэрагъэпэщIрт щэнхабэзм, литературэм, гъэдэджэм теухуэ пшIыхьхэр. Пушкин, Толстой, Лермонтов, Чехов, иджырей тхакIуэхэмрэ сэкIуэхэмрэ я творчествэм тепсэлъыхьхэм яхэтт Хъэхуэ Александри. Абы ныбжьэгъуфI куэд щызэригъэгъотат Москва щыIэ еджапIэ зэмылIэужьыгъуэхэм. Ауэ псом хуэмыдэу гунэс щыхьурт и хэкуэгъу, Литературэ институтым щIэс, усакIуэ хьарзынэ Нэхущ Мухьэмэд и кьалэмыпэм кIыщIэкIхэр. Александрэ ныбжьэгъу пжу кIыхуущIэкIащ Нэхущым: ар игъуэ нэмысу дунейм ехыжа нэужь, и усыгъэхэр зэхуихьэсыжри, тхылъ щхьэхуэу кIыдпIэкIащ, «Адыгэ нэпсхэр» и фIэщыгъуэ.

Апхуэдэ щIыкIэкIэ Хъэхуэ Александр хьыкъащ псапащIэ Iуэхуэхэм икIи, сыт хуэдэ кIулыкIу пэрыувами, ахэр зэи Iэщ1ыб ищIакъым.

Уэхутэр лэжьащ Черкесск дэт ресторанхэм я унафэщIу, «Домбай» турист комплексым и Iэтащхьэу, «Стеккер» производствэ кооперативым и тхьэмадэу, «Адыгэ» фирмэм и президенту. А Iнатlэхэм яхьэ щыщIэрыхьа хэхъуэхэр нэхъыбэу зыхилхьаг адыгэхэм ди бзэр, щэнхабзэр, литературэр, гъэзджэр егъэ-

фIэкIуэныгъ. Абы и щапхъэхэр куэд мэхъу.

Къэбгъэльагъуэмэ, Уэхьутэм и мылькукIэ кьыдагъэкIащ Лазаревск дэт мэзейм и лэжьакIуэ Половинкинэ Тамарэ игъэхьэзыра тхылъыр, «Черкесск - боль моя» жыхуиIэр. А тхылъыр дунейм кьытехьащ тыркубзэкIи, хьэрпыщбзэкIи, инджылызбзэкIи.

Уэхьутэ Александр и Iыщ1экIэ дунейм кьытехьащ адыгэхэм я тхыдэм, щэнхабзэм, я диным теухуауэ Соколовэ Аллэ, Хьэткъуэ Самир, ШэнкIауэ М., Адзын М. сымэ ятха тхылъ щхьэпэхэри.

Уэхьутэ Александр кьызэрегъэпэщ адыгэ Iуэхуэхэм теухуа зэхуэс зэмылIужьыгъуэхэр, ядоIэпыкъу ди хэкуэгъу хэхэсхэм, си адэжь лъахэм къэзыгъэзэжьыну хущIэкъуэхэм. Александр, зэрыжаIэщи, «дам» кьытокIи» адыгэхэм зыгуэркIэ защIигъэкъуэн хуей щыхьэкIи. Ар яхэтащ 1998 гъэм Кусовэ кьинIыжа адыгэ унагъуэхэр кьезыгъэблэгъэжахэм. «Яхэта» кьудейкъым. Зи лъахэр кьэзыгъэтыжахэм ящыщ щIалэ щыкIым хуэупсащ автомашинэ щIэрыпскIэ.

Хъуэпсэгъэщэ зэманым и алпым утесыныр, уи лъэпкъэгъуэр кьэплъыхьэжьныр, кьэбгъуэтыжьныр, ахэр бгъэгуфIэныр, бгъэлъэпIэныр, сыт и лъэныкIи защIэжьэкъэныр. Апхуэдэ кьалэн лъапIэр пшэрыль зыхуищIыжащ Уэхьутэ Александр икIи ар егъэзащIэ, и зэфIэкIхэм хигъахъуэ зэпыту. Абы и жэрдэмкIэ кьызэрагъэпэщащ УФ-м и къудгъэхэм я федеральнэ Лъпкъ-щэнхабзэ автономие. Сыт ар зищIысыр? МурадыфIэр зиIэ жьлагъуэ зэгухьныгъэщ, адыгэхэм я сэбэп зыхэлъхэм (анэдэлъхубзэр хьумэныр, тхыдэр джынымэ, лъэпкъ хабзэфIэхэр гъэбэгъуэныр) телажьщ, лъэпкъ псори мамыру, зэгурыIуэу зэдэпсэуныр кьызэрэпэщным хэлIыфIыхь кьару щхьэпэщ.

Ауэ, пщIыр сыткIэ щхьэпэ, а зэгухьныгъэм и мыхьэнэр кьызыгурымыIуэхэри, кьызыгурыIуэну хуэмейхэри щыIэщ. Апхуэдэхэм я лIыкIуэхэр еIуэлIат Къэрэшей-Щэрджэсыем зиторпмэкIэ и Iуэхущ1экIэ нэхъыщхьэм, «Адыгэхэм ялэжьхэр зищIысыр зэхэгъэкIэ» - жьхуаIэу, Юристхэм жаIащ бдзэу: «Жьыгъагъуэ зэгухьэныгъэр къэрал хабзэхэм зыкIи япэуврыкьым, сэбэп яхуэхьу мыхьурмэ».

Араш Iуэхум и пэжыIэри. Адыгэхэм я Лъэпкъ-щэнхабзэ автономием и жэрдэмкIэ Къэрэшей-Шэрджэс Республикэм и президентым унафэ (Указ) кьыдигъэкIащ «Адыгэбзэмрэ тхыбзэмрэ Къэрэшей-Щэрджэсым щыгъэлъэпIэным теухуауэ». Абы бдзэу пыщIащ «Адыгэ псалъэ» газетым и фIыщIэкIэ кърахьэжьа, ноби ину зызыубгъуа «Си бзэ - си псэ, си дуней» зэхьэзэхуэр еджапIэхэм щрагъэжьэкIыныр, художникэр, тхакIуэхэр, усакIуэхэр зыхэт зэхуэсхэр кьызэрэпэщыныр, щэнхабзэм и «вагъуэхэр» щагъэлъапIэ тхыгъэхэр, буклетхэр, теле-радио нэтыныхэр гъэхьэзырыныр.

Уэхьутэ Александр и мылькукIэ Къэрэшей-Щэрджэс телевиденэм игъэхэзыращ, псалъэм папщIэ, щIыхьэ тхакIуэ Мэшбащ1э Исхьэкъ, лъэпкъ дыщэ уагъэ дахэхэр зыщIыф, зи Iэкъакъущ1эхэр Эрмитажым щагъэлъагъуэ Бутых Iэсият, усакIуэ Хьэлэмэт Къуикъуэ Налбий сымэ ятеухуа нэтынхэр, тенджыз фIыщIэм и Iуфэм щыпсэу адыгэхэм (шапсыгэхэм) я гъащIэр зыхуэдэр кьэзыгъэльагъуэ телефильм купщIафIэ.

Куэд мэхъу Уэхьутэм еплъыныгъэ зэмылIэужьыгъуэу кьызэригъэпэщар. Абыхъм щагъэлъагъуащ, псальъэм папщIэ, конструктор-модельэр щIэрыIуэ Стащ Юрий кьалэ зыбжанэм (Кисловодск, Ставрополь, Краснодар, Черкесск, Таллинн, нэгъуэщIхэми) кьущIришхкIа ди лъэпкъ щыгъэнэжьащ. Гъэкъэ Замудин и Iэдакъущ1экI арджэнхэмрэ пасэрей Iэмэпсымэхэмрэ, художник Бырсыр Iэбдулыхь ищIа сурэтхэр, жылагъуэ лэжьакIуэщхуэ, «Адыгэ псалъэ» республикэ газетым и редактор нэтыкIалъэ, Къэзэрэдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ, Щ1эныгъэхэмкIэ Дунейпсо Адыгэ Академием хэт ХьэфIыцIэ Мухьэмэд и уней архив абрагъуэр, дунейм щикъухьа адыгэ хэхэсхэм я тхыдэм, гъащIэм, яIыхьу зэрыгъэзэжа ятеухуар, нэгъуэщIхэри.

Уэхьутэм ещIэ: щэнхабзэм хэплъхьэ мылькур кIуэдыгъкъым: цIыхуэхэм кьахуощхьэпэ, куэдым фIыкIэ ягу кьонэж. Абы теухуауэ Третьяковым П. М. мыпхуэдэу ятхыгъащ: «Сэ сызыхущIэкъур зыщ: мылькуу къэзгъэхьэрычэтщ цIыхубзэм зэрыIэщIэслъхьэжьныщ, абы сэбэп кьыхуэхьун хуэдэу». И мурадхэр Третьяковым, куэдым зэращIэщи, фIы дыдэу ирипэхьэлIэфащ. Гугъущ нобэ урыс щэнхабзэр уи нэгу кьыщIэбгъэхьэну, «Третьяковкъ» жьхуаIэ? сурэт хьуманIэ тельыдджэр хэмыту.

Абы зыкъомкIэ ещхьщ Уэхьутэ Александри. Шэч хэмылъу, ари хьэхьэнущ и лъэпкъ щэнхабзэм и тхыдэм, адыгэ псоми я лIыкIуэу, псапащIэ ТуэхуфI Iэджэр и Iуэжьу. Александр кьелытэ щэнхабзэм и зыужьыныгъэр лъэпкъ зэхущытыкIэфIхэм я пыаб1ажьэу, дэтхэнэ щIыналъэми кьыхуэщхьэпэну. Араш зэпымIууэ дэрэжьгъуэ кьезытри.

1993 гъэм Уэхьутэр щыIащ Сирием, Джолан Iыганалъэхэм. АщIыпIэм щыIуэ1эри Хуэдэр епсолIыпIащ адыгэхэм кьаухэIа, щIыпIэ куэдым щыщIэрыIуэ ислъам щIэныгъэлI Цей Джаудэт, мамырыгъэм, лъэпкъхэм я зэныбжьэгъуэгъэм телажьэ лIы Iупщым. Джаудэт и дерсэр